

CANKARJEVO
1918LETO2018

Naslovnica pedagoške revije Popotnik. Vir: svetovni splet.

PEDAGOŠKA REVIJA POPOTNIK O IVANU CANKARJU

Popotnik je bil naša prva pedagoška strokovna revija. Izhajal je med letoma 1880 in 1941, nato pa po koncu druge svetovne vojne spet med letoma 1945 in 1949. Sprva je dvakrat mesečno izhajal v Celju, nato v Mariboru, od leta 1907 pa v Ljubljani. Po letu 1900 je postal pedagoški in znanstveni list. Izhajal je le še enkrat mesečno. Do leta 1919 ga je izdajala Zaveza avstrijskega jugoslovenskega učiteljstva, po letu Zaveza jugoslovenskega učiteljstva, od leta 1921 dalje Udruženje jugoslovenskega učiteljstva, od leta 1931 pa Jugoslovensko učiteljsko udruženje, sekcija za Dravsko banovino. Uredniki, ki so revijo najdlje urejali, so bili učitelji: Mihael Nerat, Pavel Flere, Matija Senkovič, po letu 1945 pa France Ostanek.

Zanimivo je, da so Cankarja začeli v reviji prvič omenjati prav po letu 1900. Tega leta je učitelj, pisatelj in urednik Engelbert Gangl pisal o Novih poezijah Antona Aškerca. Med drugim je zapisal, da bi bil njegov pesnik Selim lahko tudi pesniki Jenko, Kette, Cankar ali Župančič, kajti »ti ljudje so, oziroma še vedo, kaj je stradanje, koliko pomaga človeku slava in ime in koliko jim bo to koristilo šele takrat, ko poraste nad njimi mah«.¹

Naslednje leto je Gangl ocenil knjigo Josipa Kostanjevca Iz knjige življenja. Ob tem je mimogrede omenil: »Kostanjevec ni v peresu vihrav in površen kakor n. pr. Cankar.«²

Leta 1902 je pisal o moderni pravnik in publicist dr. Pavel Turner. Besedo moderna je dal v narekovaj. Menil je, da ta struja zanika vse nekdanje vrednote, rekoč: »Glavni voditelj te naše moderne je Ivan Cankar. Mlad mož je talent, pa njegove spodobnosti se morejo kritikovati in ocenjevati nekako le s patološkega stališča, saj

1 Engelbert Gangl: Črtica o Aškerčevih "Novih Poezijah". 1901, str. 86.

2 Engelbert Gangl: Josip Kostanjevec, Iz knjige življenja. 1901, str. 59.

nekaka blaznost, moralna perversnost, krut nihilizem jih preveva od konca do kraja.« Nadaljuje, da so Cankarjevi nazori trpko nasprotje naši »stari morali«. Moderna namreč uči: »Vživaj, človeče, kolikor in kakor moreš!«³

Kritično je ocenil Cankarjevo delo tudi H. Čuk, ki je predstavil roman Edmonda De Amicisa *Il romanzo di un maestro*. Roman primerja s Cankarjevim *Kačurjem*. Cankar vodi učitelja »iz solnčne livade v blatno lužo, iz šole v žganjarno, De Amicis pa narobe: iz gostilne, iz blata gor k solncu, k delu za šolo«. Zapisal je, da imajo Cankarjevi učitelji morda nekaj učiteljskega na sebi, a De Amicisovi »so res učitelji do zadnjega lasu; vsi, dobri in slabi«.⁴

Učitelj in pisatelj Josip Brinar je leta 1906 pisal o reklih in njihovi uporabi v šoli. O Cankarju je zapisal: »Kolikokrat se je že naglašalo zdušno od njegovih oboževalcev kakor tudi od najzagrizenejših protivnikov, da je Cankarjev slog nekaj posebnega, da ima v sebi neko tajno moč, ki človeka takorekoč hipnotizuje.« Nadaljeval je, da je Cankar pač eden tistih, ki imajo oči ne samo zato, da gledajo, ampak da tudi vidijo »in ne samo z zunanjim čutom, marveč z duševnimi očmi«. Navedel je primere iz povesti *Poslednji dnevi Štefana Poljanca*. Dodal je: »To so slike, ki jih je napisal Cankar naravnost iz svoje duše.«⁵

Urednik revije Pavel Flere je poročal o Brinarjevi Čitanki za meščanske šole. Pri izbiri beril se je oziral na to, da za mladino sodi le to, kar je »plemenito po vsebini in vzorno po jezikovni obliki«. Tako ni upošteval avtorjev, ki niso tako pisali, saj je izbral tudi berila iz najnovejšega slovstva. »Ni se ustrašil niti Cankarja,« namenil mu je namreč dva sestavka.⁶

Flere je pisatelja omenil tudi v razpravi o nemškem pedagogu Heinrichu Scharrelmannu. Cankar je namreč pred leti napisal, da se slovenski umetnik in narod ne razumeta, ker je narod ostal tam, kjer je bil pred 50-timi leti. Zato narod meni, da naj umetnik »občepi v jami nad Dobrušo ali v Črnem grabnu«.⁷ Flere je leta 1914 objavil pedagoške Utrinke. V enem od njih omenja Cankarja, ki piše o enajsti šoli pod mostom. Nikjer in nikoli ni »zadobil« tako bogate in koristne učenosti kot tam.⁸ Leta 1916 je Flere pisal o tem, kaj berejo v ljubljanskih knjižnicah – Cankarja skoraj nič.⁹

3 Pavel Turner: Beseda o naši »moderni«. 1902, str. 263–267.

4 H. Čuk: Edmondo de Amicis. 1908, str. 116.

5 Josip Brinar: O reklih in o njih uporabi v šoli. 1906, str. 107–116.

6 Nova šolska knjiga. (Josip Brinar: Čitanka za meščanske šole). 1907, str. 382.

7 Pavel Flere: H. Scharrelmann. 1911, str. 76.

8 Pavel Flere: Utrinki. 1914, str. 252.

9 Pavel Flere: Kaj berejo v ljubljanskih knjižnicah. 1916, str. 115.

Flere je v reviji Popotnik objavil zapis o pisatelju 1918. leta, tj. ob njegovi smrti. Cankar mu je namreč večkrat potožil, kakšna škoda je, da so slovenski učitelji taki hlapci. Menila sta se tudi, da bo pisal v Popotnika. Flere je zatem nadaljeval: »Ampak počemu naj bi pisal še posebej za list, ki govori o vzgoji, ko je bilo pri njem vse dobro in lepo, še bodoče vzgoje potrebno je bilo vse njegovo delo »slutnja zarje«, vsaka njegova beseda, vse njegovo življenje.«¹⁰

V istem letniku Popotnika je Flere napisal krajši sestavek Rdeče vrstice, kjer je med drugim citiral pisatelja: »Človeška natura je razcepljena v dvoje velikih nagnjenj, ki si nasprotujeta neprestano: prvo nagnjenje je revolucionarno, drugo policijsko.« In včasih prevlada eno, včasih pa drugo nagnjenje.¹¹

Flere je tudi naslednje leto v rubriki Razgled objavil Iskrico, citat iz Cankarjevega Mojega življenja: »Prvo in poglavitno, kar otrok zahteva od tebe in kar mu moraš dati, pa je spoštovanje.«¹²

Leta 1920 je izšla Cankarjeva knjiga Moje življenje. Ocenil jo je učitelj in pedagoški pisatelj Albin Šprajc. Ni ga zanimala literarna vrednost dela, ampak »v kolikor odgovarja ta knjiga vzgojnemu namenu moderne šole«. Napisal je, da je ta knjiga napisana »z odkritostjo o mladostnih pregrehah, prekipevajoči razposajenosti, težnjah, prevarah in misli mladega še razvijajočega človeka«. Tako je lahko napisal le Cankar, »najgloblji raziskovalec in najsijajnejši obrazovatelj slovenske duše«. Poročevalec je še napisal, da bi morali mladino seznanjati z resničnim življenjem, da bodo pripravljeni za bodoče življenje. Poudaril je: »Opis njegovih šolskih let je važen donos k psihologiji in pedagogiki.«¹³

Leta 1922 je pisatelj Alojz Kraigher napisal dramo Umetnikova trilogija, V spomin Ivanu Cankarju. Prvi del je imel naslov Umetnik v tujini, drugi Umetnik v domovini in tretji Umetnik v nebesih. Moto dela naj bi bile Cankarjeve besede: »Povej, kar bereš v srcu, in ne glej poslušalcu v obraz!« Ocenjevalec dela je zapisal, da sta prvi dve drami umetnini, s katerima se naše slovstvo lahko postavi.

Za tretji del, ki se godi v nebesih, pa je Flere menil, da ga bodo lahko ocenili šele zanamci. Kajti stojimo v dveh taborih, »avtonomisti« mu bodo ploskali, »centralisti« pa žvižgali.¹⁴

Ob desetletnici Cankarjeve smrti je o njegovem delu pisal učitelj in pisatelj Jože Pahor. V uvodu je napisal, da so si ga ob njegovi smrti vsi lastili, zdaj pa so ga skoraj

10 Pavel Flere: + Ivan Cankar. 1919, str. 27.

11 Pavel Flere: Rdeče vrstice. 1919, str. 64.

12 Pavel Flere: Iskrie. 1921, str. 55.

13 Albin Šprajc: Ivan Cankar, Moje življenje. 1920, str. 127–128. Podpis: Spreitz.

14 Pavel Flere: Alojz Kraigher, Umetnikova trilogija. 1922, str. 21.

vsi pozabili. V njegovih delih je učiteljski stan tako živ kot malo kateri. V članku je primerjal njegovi deli: Martin Kačur in Hlapci. Deli sta si podobni, a zelo različni po usodi glavnih junakov. Martin Kačur je življenjepis idealista, ki želi pomagati ljudstvu in ga izobraziti, vendar mu to že takoj preprečijo, ga prestavijo. Tam se je začel utapljati, zato mu tudi preselitev v drug kraj ne pomaga. Tam se ubije. Jerman v drami pa ne pade kot človek, čeprav so mu skoraj vsi nasprotovali, ampak vstane tedaj, ko je že prišel do prepada. Deli se dogajata v dveh različnih dobah. Kačur v dobi, ko je začelo propadati nemškutarstvo in se je začelo uveljavljati meščanstvo; Jerman pa v trenutku, ko volitve pokopljejo narodno-napredno stranko in se uveljavi ljudska stranka. Osrednji problem obeh Cankarjevih del je: »Učitelj se bori za perišče svobode, lastne in ljudske, vendar so ovire spričo te njegove svete težnje tako velike, da jih ne more premagati.« V članku na kratko omeni tudi like drugih učiteljev v obeh delih. Ob koncu članka je napisal: »Če je Kačur še danes prav tako svež, kako je bil pred desetletjem, pa je drama Hlapci idejno in umetniško tako popolno delo, da ima enako vrednost kot takrat, ko je bila spisana.«¹⁵

Obe ti Cankarjevi deli so avtorji člankov v Popotniku še večkrat omenjali. V letniku 1939/40 ju je najprej omenil nepodpisan avtor, ki je bil verjetno primorski učitelj Alojzij Hreščak. Napisal je, da zdaj vsi napadajo učiteljstvo. Divja vojna in takrat, ko se svet podira, vsi iščejo krivca vsega zla in našli so ga med učiteljstvom. Vendar ne ljudstvo, ampak »krogi političnega meščanstva«. Učitelj spet doživlja usodo Hlapcev in Martina Kačurja, čeprav je prav on rešil slovensko ljudstvo pred analfabetizmom. Zdaj se kakor v času Ivana Cankarja vzpenja po blatnem slovenskem klancu soncu nasproti – vendar pa ni nikogar, ki bi mu potisnil palico v roke. Puščajo ga, da se opoteka in pada, on pa vse hudo plačuje z dobrim. Učitelj namreč tudi med vojno ni izgubil vere v svoje ideale in poslanstvo.¹⁶

V istem letniku je napisal učitelj Martin Mencej prispevek o samoizobraževalnem prizadevanju slovenskega učiteljstva. O Cankarju je zapisal, da je »meril tedanje slovensko dogajanje s širšim (evropskim) merilom«. V svojih delih je orisal tedanji položaj učiteljstva. Ni ga obsojal. Skušal ga je razumeti, zato je v Hlapcih položil na usta župniku naslednje besede: »Ni važno prepričanje, naziranje, mišljenje, vera«, treba je le ubogati oblast in se ji pokoriti.¹⁷

Leta 1932 je izšla povest Hlapec Jernej in njegova pravica, ki jo je dramatiziral Ferdo Delak. Poročevalec je bil učitelj in pedagoški pisec Albert Žerjav. Zapisal je, da je povest najbolj znana slovenska knjiga, »aktualna za vse čase in vse ljudi na zemlji«.

15 Jože Pahor: »Martin Kačur« in »Hlapci.« 1929/30, str. 109–112, 155–157, 186–188.

16 Alojzij Hreščak: Robota Martina Kačurja. 1939/40, str. 9. Podpis: H.

17 Martin Mencej: Samoizobraževalno prizadevanje slovenskega učiteljstva. 1939/40, str. 169.

To je že druga dramatizacija te povesti, in ta je »moderna kolektivna drama« z diapozitivi Ljuba Ravnikarja. Jernej tu nastopa z množico ljudi; s svojo življenjsko usodo v obliki »govorečega zbora«. Menil je, da bi bila ta knjiga lahko primerna za zaključno slovesnost na kmečko nadaljevalnih šolah.¹⁸

Albin Šprajc je v tem obdobju večkrat pisal o Cankarju v osnovni šoli. Prvič leta 1923 v razpravi Iz prakse za prakso. Tam je pod predmetom Učni jezik zapisal: »Pijonirja duhovnega življenja v Sloveniji Ivana Cankarja bi morali že vzljubiti učenci višje stopnje osnovne šole. Seveda v kolikor je prožen njih intelekt za razumevanje njegovega velikega, nesmrtnega dela za očiščenje in prerojenje naroda in posameznika. Ne gre, da se uganja nekakšna idolatrija z osebo mrtvega romarja in preroka doline šentflorjanske, gre predvsem za njegovo življenjsko delo. Zato: Ivana Cankarja v osnovno šolo! Hvalevredno bi bilo, ako bi skoro izšla mladinska izdaja Cankarjevih del.«¹⁹

Drugič je pisal o tem v letniku 1929/30. Napisal je, da je namen članka ugotoviti, v kakšnem odnosu naj bo osnovna šola in osnovnošolski učitelj do Ivana Cankarja. Na poti Cankarja v osnovni šoli »obstoje navidezno globoki pomisleki«. Večina slovenskih učiteljev meni, da so Cankarjeva dela »pretežno čtivo«. Sam pa meni, da so za višjo stopnjo osnovne šole primerna njegova dela: Kurent, O prešcah, Moje življenje, V samoti, Za križem in Podobe iz sanj. Filozofsko meditiranje ne pride v poštev, ker otroci za to še niso zreli. Zelo uporabne pa so njegove krajše črtice za razmišljanje v spisih. Slike o materah pa so zelo primerne za materinske dneve.

Tudi v tem članku je pogrešal mladinsko izdajo Cankarjevih del. Upal je, da jo končno dobimo. Kar se tiče odnosa učiteljstva do Cankarja, pa je menil, da so mu ti veliki dolžniki. Postavil jim je verno ogledalo ter jih razumel. Na koncu članka je navedel pomembne študije o njem, ki so do takrat izšle.²⁰

Omenjal ga je tudi v letniku 1931/32, kjer je pisal o govornih vajah v šoli. Na nižji stopnji osnovne šole naj bi učitelj spodbudil učence k govorjenju tako, da bi jim pripovedoval pravljice, povesti in prigode iz otroškega življenja. Tako »bodo tudi otroci začeli pripovedovati svoje doživljaje«. Citiral je Cankarja iz zbirke črtic Podobe iz sanj. Zapisal je, da so otroci, preden so šli spat, sedli na peč in se pogovarjali; pripovedovali so, kar je komu prišlo na misel. To pa so bile večinoma samo lepe zgodbe.²¹

V letniku 1926/27 je napisal obširno študijo o otroški in mladinski psihologiji pri Ivanu Cankarju pedagog in filozof dr. Franjo Čibej. Namen prispevka je bil: pokazati,

18 Albert Žerjav: Hlapec Jernej in njegova pravica. 1932/33, str. 64.

19 Albin Šprajc: Iz prakse za prakso. Učni jezik. 1923, str. 38.

20 Albin Šprajc: Ivan Cankar, osnovna šola pa učiteljstvo. 1929/30, str. 88–90. Podpis: Spreitz.

21 Albin Šprajc: Govorne vaje v narodni šoli ali kaj? 1931/32, str. 116. Podpis: Spreitz.

kako je v svojih delih narisal otroški in mladostniški svet in njegove nove pridobitve na mladinsko-psihološkem polju. Napisal je, da se je Cankar obširno in z različnih strani bližal otroškemu svetu, »da ne dobimo zlepa kakega drugega njemu podobnega pesnika«. Ob tem pa je pisatelj tudi kritiziral, kako napačno ravnamo z otrokom in kako napačno ga presoja, ker ne razumemo njegove psihe. Previdno pa je treba izbrati njegova dela, ki so primerna za otroke do desetega leta starosti. Smatra, da tudi za mladostnike niso primerna vsa Cankarjeva dela. Za razumevanje njegove literature je namreč potrebna sposobnost poglobitve vase. Življenjski ritem »današnje mladine« je povečini temu nasproten, bližji ji je »bolj zunanji, hitrejši in bolj grob«. Dr. Čibej je našteval Cankarjeva dela z več vidikov. Najprej omeni tista, v katerih je prikazan otroški svet in njegov odnos do prirode, matere, vzgoje, smrti, erotike in religije; nato prikaže predpubertetno in pubertetno dobo, nazadnje pa zanimive tipe in slučaje. Primerjal je Cankarjevo otroško in mladinsko psihologijo z rezultati sodobne psihologije. Ob sklepu razprave je še posebej pohvalil Cankarjevo povest Milan in Milena. O njej je zapisal, da je »čudotvoren dokument človeškega, brezčasno veljavnega življenja«.²²

O Cankarju in šoli so pisali tudi kasneje. Učitelj Miloš Ledinek je opisal, kako je v drugem razredu višje narodne šole obravnaval Cankarjev prispevek v čitanki Pozdravljeni! Podrobno je opisal, kako so berilo sprejemali učenci.²³

Profesor dr. Karel Ozvald je v prispevku o vaški šoli omenil, kako je mlada učiteljica za svoj »gosposko polizan jezik« dobila pri računanju lekcijo od šestletnega Ivana Cankarja: »Jedna jedelj pomaranča in jedna jedelj pomaranča sta dve jedelj pomaranči.«²⁴ O Cankarjevem odnosu do šole sta pisala tudi še dva avtorja člankov v Popotniku. Učitelj in pedagoški pisatelj Ernest Vranc je pisal o šoli v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. O preteklosti je citiral naslednje Cankarjeve besede: »Šola je bila moj najhujši sovražnik. Še zdaj sem take misli, da so za zmirom zavržene in izgubljene vse brezštevilne ure, ki sem jih zehaje predolgočasil na oguljeni klopi, pred učiteljem, ki ga nisem maral ...«²⁵

Mlad učitelj Pavle Šegula je pisal o delu učiteljstva v preteklosti. Ob tem je zapisal, da je Cankar v svojih življenjskih izpovedih plastično obsodil »sovražnost in ogabnost tuje učenosti, ki jo je vtepala pusta in srepogleda od vseh strani zadelana šola«. Bila mu je »najgrenkejša učenost, najhujši sovražnik, ena sama velika krivica«. Ni le obsojal, ampak pokazal je na »bogato« in koristno enajsto šolo pod mostom.²⁶

22 Franjo Čibej: Otroška in mladinska psihologija pri Ivanu Cankarju. 1926/27, str. 25–30, 49–55, 74–79, 97–104, 157–164.

23 Miloš Ledinek: Naši izseljenci. Odlomek iz šolskega dela. 1935/36, str. 137–139.

24 Karel Ozvald: Cilji in pota ljudske šole na vasi. 1939/40, str. 9.

25 Ernest Vranc: Šolski razred v preteklosti, sedanjosti in bodočnosti. 1938/39, str. 44.

26 Pavle Šegula: Delo učiteljstva v preteklosti in mi mladi. 1939/40, str. 176.

Karel Ozvald je v svojem članku zapisal, da še ni preteklo četrto stoletje, ko smo tudi Slovenci »moralo iti skozi leta strahote«. Mislili smo, da se to ne bo več ponovilo, a zdaj kaže drugače. Kako naj ravna pedagog v tem obdobju? Zapisal je: »Ne povešajmo glave!« in naj pomislijo na Cankarjev stavek: »Velikega petka je bilo treba za veliko nedeljo, smrti Boga samega je bilo treba, da je zazvonilo in zapelo človeka veličastno vstajenje!«²⁷

Ozvald je Cankarja omenil tudi v razpravi Dvajset let slovenske pedagogike v Jugoslaviji. Ob problemu nezakonskih otrok je napisal: »Jedro problema je v satirični obliki izluščil že pisatelj Ivan Cankar v črtici Polikarp.«²⁸

Učitelj Andrej Šavli je v članku o pedagoški tradiciji kmečkega doma in narodnih pravljičah citiral Cankarjevo krilatico »Kralj v cunjah!« Omenil je, da »najtočnejše podaja bednega slovenskega kmečkega otroka in njegovo pravljičico. Svet, kjer se opa-ja od sanj in fantastičnih podvigov.«²⁹

Miloš Ledinek je razpravljal o jezikovni zmogljivosti slovenskih otrok v poglavju o slovenski knjigi med ljudstvom. Za trditev, da slovensko leposlovje ni pretežko za širše plasti naroda, je navedel primer služkinje, ki se je poglobila v Cankarja, Preglja in Finžgarja. Vsaka stran knjige ji je odkrila dušo pisatelja in na vsaki strani se je nekaj naučila.³⁰

Leta 1937 je izšla knjiga Ernesta Vranca Osnove strnjenega šolskega dela v teoriji in praksi, ki je naletela na različne odmeve. V Popotniku je o njej pisal Anton Gorjup. Ocenil jo je kot najaktualnejšo in po vsebini najbogatejšo pedagoško knjigo, kar jih je do sedaj pri nas izšlo. V poročilu o knjigi je med drugim tudi zapisal: »Da smo Slovenci po večini za čuda neodkritosrčni ljudje, je ugotovil že pred 40 leti prvi glasnik celostnega gledanja v našem leposlovju Ivan Cankar.«³¹

Po drugi svetovni vojni je Popotnik postal glasilo Sindikata prosvetnih delavcev, s prilogi Prosvetni delavec. Poudarek v reviji je bil na idejnih razpravah o pedagoški teoriji, temelječi na marksističnih temeljih in idejnopolitični vzgoji. Bil je tudi pod vplivom sovjetske pedagogike.

Največkrat so Cankarja omenjali v svojih člankih profesorji slovenščine. V letniku 1947 je Erna Muser v članku O pravilnem in lepem jeziku zapisala: »Najmočnejši stebri naše preteklosti – Trubar, Prešeren, Levstik, Cankar – se ne bijejo samo s svojo reakcionarno okolico, temveč so tudi najmočnejši oblikovalci jezika in njegovi najbolj vneti zagovorniki.«³²

27 Karel Ozvald: *Primum vivere!* 1939/40, str. 210.

28 Karel Ozvald: *Dvajset let slovenske pedagogike v Jugoslaviji.* 1938/39, str. 15.

29 Andrej Šavli: *Pedagoška tradicija kmečkega doma. O naših narodnih pravljičah.* 1938/39, str. 256.

30 Miloš Ledinek: *Jezikovna zmogljivost slovenske dece.* 1940/41, str. 79.

31 Anton Gorjup: *Ob izidu Vrančeve knjige. Popotnik* 1937/38, str. 64.

32 Erna Muser: *Za lep in pravilen jezik.* 1947, str. 49.

Ista avtorica je v istem letniku pisala tudi o pouku slovenščine na srednjih šolah. V njem je med drugim zapisala, da nam Cankar tudi danes veliko pomeni, saj je v »vsej zmedi in brezizglednosti časa našel in zapisal besede: Ta roka bo kovala svet. Roka proletarca, delovnega človeka.« Nadalje piše, da se je to uresničilo leta 1917 v Rusiji in pri nas med narodnoosvobodilno borbo. Sklene: »To naj bi bral mladi rod iz Cankarja.«³³

Dr. Marja Boršnik je v letniku 1948 pisala o sodobnem pouku literarne zgodovine. Navedla je nekaj primerov, ki jih nekateri napačno razlagajo. Tako Cankarjevim veriskim razpravam v Sarajevu pripisujejo velik pomen, na njihovi podlagi ugotavljajo novo religiozno Cankarjevo orientacijo. Napisala je, da je tako precenjevanje priložnostnih duhovnih vplivov na Cankarja prav tako pretirano kot tudi podcenjevanje Cankarjeve religioznosti, ki ji nekateri ne priznavajo nobenega pomena.³⁴

V letniku 1949 je profesor Tine Orel napisal članek o slovenskih nalogah, ki so zrcalo učiteljev. Navedel je primer naloge o Hlapcu Jerneju. V eni je bombastično pretiravanje, namreč, da je pot hlapca Jerneja kakor hudournik, ki dere z gore, v katerem pa ne najdeš lepote. V borbi za pravico, ki jo bije delavski razred, je namreč »najveličastnejša lepota, ki jo je Cankar mojstrsko upodobil«. V nekaterih drugih nalogah se je pokazalo, da dijaki nimajo razčiščenih pojmov o lastništvu zemlje, preužitkarstvu in patriarhalnosti slovenskega kmeta.³⁵

Mimogrede je Cankarja omenil tudi Ernest Tiran, ki je pisal o jezikovnem pouku: »Otroci morajo občutiti, da je jezik živ, da se razvija, da raste, se spreminja ... od pradavnih neartikuliranih glasov do Cankarja in Župančiča.«³⁶

Po vojni se je spremenil tudi učni načrt. Odpravljen je bil pouk nekaterih tujih jezikov, uvedeni pa so bili nekateri drugi. Tako je veliko učiteljev ostalo brez svojega predmeta. Morali so se preusmeriti in začeti poučevati predmet, za katerega niso bili usposobljeni. Prav tako je zaradi pomanjkanja učnega kadra poučevalo na gimnazijah veliko učiteljev. Za vse te so pripravljali posebne tečaje in v Popotniku objavili seznam literature, ki so jo morali preštudirati. Za slovenščino bi morala učitelj na nižji gimnaziji in tečajnik od Cankarjevih del preštudirati: Za narodov blagor, Kralj na Betajnovi in Hlapci, poznati pa bi morala tudi Pohujšanje v dolini šentflorjanski in Lepo Vido.³⁷

Razpisane so bile tudi teme, ki bi jih profesorji slovenščine na srednjih šolah obdelali in poslali Republiškem odboru Zveze prosvetnih delavcev. Te bi služile za izdelavo metodike pouka slovenščine in bile tudi objavljene v Popotniku. Od Cankarjevih del

33 Erna Muser: O pouku slovenščine v srednjih šolah. 1947, str. 62.

34 Marja Boršnik: Nekaj primerov za sodobni pouk literarne zgodovine. 1948, str. 52.

35 Tine Orel: Slovenske naloge – zrcalo dela predmetnega učitelja in vseh ostalih učiteljev v razredu. 1949, str. 69–70.

36 Ernest Tiran: O jezikovnem pouku, posebej še o slovnici. 1949, str. 287.

37 O strokovni preusmeritvi. Prosvetni delavec 1947, str. 26.

so bila omenjena: Dateljni, Desetica, Gospod stotnik in Hlapec Jernej.³⁸ Cankarja je omenjal v svojih razpravah tudi pedagog dr. Vlado Schmidt. V obsežni razpravi o mladinoslovju, znanosti o otroku, je zapisal, da je to znak propadanja buržoazne pedagogike, ki je bila tudi pri nas pred vojno zelo razširjena. Napačni sta bili tudi trditvi, da določajo otrokov razvoj samo biološki ali pa samo družbeni faktorji. Slovenska pedagogika je začela oboje združevati in se tako približevati obojemu. Tu je omenil Cankarja, ki je to ožigosal na področju politike: »V politiki se ta pasma navadno ne pridruži nobeni stranki; če se pridruži, tedaj je čisto gotovo zmerna frakcija, to se pravi, ohrani za hrbtom mostiček na drugi breg. Njih geslo je: Res je, ampak! Na tem bregu je res, na onem pa ampak, po sredi pa jadra zmerni poštenjak in se redi.«³⁹

V članku o idejnopolitični vzgoji v osnovni šoli je navedel primer, da je učenec v nižji gimnaziji pripovedoval, da se je Cankar boril za pravice ljudstva. Na vprašanje, kakšne pravice ima ljudstvo, pa ni vedel ničesar povedati. Osvojil je torej le formalno znanje.⁴⁰

Cankarja je omenil tudi dr. Mirko Rupel v članku ob 175-letnici Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Našteval je, kaj so dobili v zadnjih dveh letih in med tem gradivom je bila tudi literarna zapuščina Ivana Cankarja. V letu 1948 so pripravili tudi dve razstavi. Prva je bila razstava slovenskega tiska; druga, odprta 11. decembra, pa prikaz Cankarjevih rokopisov in njegovih knjig.⁴¹

V pedagoški reviji Popotnik so Cankarja torej dokaj pogosto omenjali. V obdobju njegovega življenja so bili nekateri pisci člankov do njegovega dela kritični, vendar so mu tudi ti priznavali talent. Po njegovi smrti so njegovo delo vsi samo hvalili. V tem obdobju sta o njegovem delu izšli tudi obsežni razpravi, prva o odnosu do učiteljstva, predvsem v njegovi povesti Martin Kačur in drami Hlapci, druga o otroški in mladinski psihologiji v njegovih delih. Več člankov je bilo namenjenih tudi obravnavi njegovih del v osnovni šoli.

Če je v predvojni dobi revija objavljala predvsem članke o pouku v osnovni šoli, je po letu 1945 obravnavala vse šolstvo, od najnižje do najvišje stopnje. O Cankarju so pisali članke o jezikovnem pouku in literarni zgodovini zdaj profesorji slovenskega jezika. Njegova dela so bila tudi literatura za izobraževalne in dopolnilne tečaje učiteljstva. Citate iz njegovih del pa so navajali tudi v člankih o idejnopolitični vzgoji in mladinoslovju.

38 Vsem tovarišem, ki poučujejo slovenščino na srednji šoli. Prosvetni delavec 1947, str. 30.

39 Vlado Schmidt: Mladinoslovje – znak propadanja buržoazne pedagogike v dobi imperializma. 1947, str. 262.

40 Vlado Schmidt: O idejnopolitični vzgoji v osnovni šoli. 1948, str. 265.

41 Mirko Rupel: Ob 175-letnici Narodne in univerzitetne knjižnice. 1949, str. 157–158.